

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştığı Sorunlar Ve Beklentilerinin İncelenmesi¹

Dila Nur YAZICI¹, Mine Canan DURMUŞOĞLU²

*¹Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi
Eğitimi Anabilim Dalı, dilayazici@hacettepe.edu.tr*

*²Öğretim Görevlisi Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, sendogdu@hacettepe.edu.tr*

ÖZET

Ülkemizde özel gereksinimli çocuğu olan aileler karşılaştıkları sorunların çoğuyla kendi başlarına mücadele etmek zorundadır. Bu durum da özel gereksinimli çocukların gerekli ve yeterli seviyede tedavi, bakım, gelişim ve eğitim almasını güçleştirmektedir. Bu noktadan yola çıkılarak yapılan çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uzman görüşü alınarak son hali oluşturulmuş olan 10 soruluk görüşme formu ve özel gereksinimli çocuk ve çocuğun ailesi ile ilgili olmak üzere 28 soruluk kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Görüşme formundaki sorular, insanların özel gereksinimli çocuğa karşı tutumları, mimari ve çevre açısından karşılaşılan sorunlar, özel gereksinimli çocuğun okulda karşılaştığı sorunlar, özel gereksinimli çocukta gözlemledikleri olumlu ve olumsuz davranışlar, problem davranışlar karşısında ailenin çözüm yolları ve son olarak ailelerin öğretmenlerden, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden, devletten, sivil toplum kuruluşlarından ve yerel yönetimlerden beklentileri olarak gruplandırılmıştır. Araştırmaya ilişkin sonuçlar ayrıntılı olarak ailelerin verdikleri örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Özel gereksinimli çocuk, özel eğitim, aile.

¹ Bu araştırma, 2-5 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen IV. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

An Examination of the Problems Encountered by Families Having Children with Special Needs and Their Expectations

ABSTRACT

In Turkey, families having children with special needs have to deal with most of the problems they encounter by themselves. That makes it difficult for children with special needs to receive treatment, care, development, and education services at required and adequate levels. Interview technique, a qualitative research method, was employed in the present study. A 12-question interview form developed by the researchers and finalized based on expert opinions and a personal information form composed of 28 questions were used. The questions included in the interview form were categorized as follows: the attitudes of people towards children with special needs, architectural and environmental problems encountered, the problems experienced by children with special needs in school, the positive and negative behaviors observed to be displayed by children with special needs in childhood, the solutions of families for problem behaviors, and the expectations of families from teachers, special education and rehabilitation centers, the state, non-governmental organizations, and local administrations. The results related to the research are described in detail with examples given by the family.

Key Words: Children with special needs, special education, family.

GİRİŞ

İnsan yaşamındaki en önemli olaylardan biri kuşkusuz anne/ baba olmaktır. Ailelerine bir bireyin daha katılacağını öğrenmeleriyle birlikte anne baba adayları çocukları ve onların gelecekları ile ilgili plan yapmaya başlarlar. Ancak; hamilelikte, doğum sırasında ya da daha sonra çocuklarının engelli olduğunu öğrenmeleriyle birlikte büyük bir hayal kırıklığına uğrarlar ve zor bir sürece girerler.

Alan yazın incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin gösterdiği tepkileri açıklamaya çalışan bazı modeller olduğu görölmektedir. Bunlar aşama modeli, sürekli üzüntü modeli, kişisel yapılanma modeli ile güçsüzlük ve anlamsızlık modelidir (Alkan Ersoy, 2010). Bu modellerden en sık kullanılan aşama modeline göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin tepkileri üç evre ve sekiz aşamadan meydana gelmektedir. Birinci evre şok, reddetme ve depresyon aşamalarından, ikinci evre karmaşa, suçluluk ve kızgınlık aşamalarından üçüncü evre pazarlık etme ile kabul ve uyum

aşamalarından meydana gelmektedir. Aşama modelini detaylı bilgilendirmesi Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Aşama Modeli

Birinci Evre	İkinci Evre	Üçüncü Evre
1.Şok: Aileler yetersizliği olan bir çocuğa sahip olduklarında, beklemedikleri ve hazır olmadıkları bir durumla karşı karşıya kalırlar.	4.Karmaşa: Aileler bir yandan olumsuz duygular yaşarken, diğer yandan çocuklarını sever ve ona en iyi bakımı sunmak isterler. Bu durum anne-babanın karmaşık duygulara kapılmalarına neden olur.	7.Pazarlık Etme: Bu dönemde aile, çocuğun yetersizliğini ortadan kaldırmanın yollarını arar. Aile için önemli olan çocuğun normal hale gelmesi olduğundan ebeveynler herkesle anlaşmaya girebilecek durumdadır. Bu kişi tıp doktoru, uzman, sihirli güçleri olduğu sanılan biri hatta Tanrı olabilir.
2.Reddetme: Bu aşamada aile, yetersizliği olan bir çocuğu olduğunu kabul edemez, normal olduğuna ilişkin kanıtlar arar. Çeşitli uzmanlara başvurarak umduğu tanıyı bulmaya çalışır.	5. Suçluluk: Bu aşamada aile sürekli olarak “Neden böyle bir sorunla karşılaştık?” sorusunu sorar. Bu dönemde aileler çocuklarının yetersizliğine geçmişte yaptıkları hataların sebep olduğunu düşünebilirler.	8.Kabul ve Uyum: Bu aşamaya erişebilen anne babalar, çocuklarını olduğu gibi kabul etmeye, çocuğu ailenin bir üyesi olarak benimsemeye hazırdırlar. Bu aşamada aile, yetersizliği olan çocukla ilişki kurar, gereksinimlerini karşılamaya çalışır.
3.Depresyon: Aile tüm çabalarına rağmen, çocukların yetersizlik durumunun ortadan kalkmadığını fark eder, yoğun bir üzüntü ve keder hisseder. Bu dönemde aileler, çevreleriyle ilişkilerini en aza indirir ve normal çocuk özlemi duyarlar.	6. Kızgınlık: Aile öfke göstermeksizin ya “Neden ben?” sorusunu sorar ya da öfkesini dışarıdaki kişilere yönlendirir. Doktorlar ve öğretmenler gibi uzmanların yanı sıra eşler, normal gelişim gösteren kardeşler de anne babaların öfkesine hedef olabilirler.	

Kaynak: Cavkaytar, A. (2010). Özel gereksinimli çocuğu olan aileler. Tülin Güler (Ed.), *Anne baba eğitimi* (s. 73-89).Ankara: PEGEM.

Ailede özel gereksinimli bir çocuğun olması ailenin pek çok işlevini etkileyebilir. Örneğin, anne özel gereksinimli çocuğuna bakmak için işten çıkabilir, özel gereksinimli çocukla daha fazla ilgilenince diğer çocuklar kıskanabilir, maddi sıkıntılar yaşanabilir. Kısacası özel gereksinimli çocuğa

sahip olan ailelerin sorumlulukları ve buna bağlı olarak gereksinimleri artmaktadır. Özel gereksinimli çocukları olan ailelerin aile özellikleri ve ailedeki bireylerin kişisel özelliklerine göre çeşitli gereksinimleri şu şekildedir (Cavkaytar, 2010; Turnbull ve Turnbull, 1997).

- Sevgi gereksinimi
- Kendine güven gereksinimi
- Sosyalleşme gereksinimi
- Bilgi gereksinimi
- Günlük yaşam ve bakımla ilgili gereksinimler
- Eğlenme gereksinimleri
- Maddi gereksinimler

Alanyazın incelendiğinde genellikle özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin yaşadıkları sorunlar ve stres düzeyleri ile ilgili çalışmalar yapıldığı (Aslan ve Şeker, 2011; Ergin, Şen, Eryılmaz, Pekuslu ve Kayacı, 2007; Karadağ, 2009; Kurt, Tekin, Koçak, Kaya, Özpolat ve Önat, 2008; Sardohan Yıldırım ve Akçamete; 2014; Sivrikaya, Çiftçi Tekinarslan, 2013; Sucuoğlu, 1995; Sucuoğlu ve Kargin, 1996; Şengül ve Baykan, 2013), bununla birlikte ailelerin beklentileri ile ilgili daha az sayıda çalışma yapıldığı (Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006; Mert, 1997; Wang ve Michaels, 2009) yapıldığı belirlenmiştir. Yukarıda belirtilen desteklerle bağlantılı olarak özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin çeşitli kurum ve kuruluşlardan beklentileri olmaktadır. Ebeveynlerin sorunlarının ve beklentilerinin belirlenmesi, ilgili kişi, kurum ve kuruluşların farkındalığını artırmak ve bilgilendirmek amacıyla önem arz etmektedir. Bu durumun öneminden yola çıkılarak bu çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı sorunların yanı sıra, öğretmenlerden, devletten, sivil toplum örgütlerinden, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden ayrıca yerel yönetimlerden beklentilerinin neler olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Ebeveynler, toplumdaki bireylerin özel gereksinimli çocuklarına nasıl davranışlar sergilediklerini düşünmektedir?
2. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı sorunlar nelerdir?
3. Ebeveynlerin kişi, kurum ve kuruluşlardan beklentileri nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin karşılaştığı sorunları ve beklentilerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, “Araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir durum ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış durum hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel yaklaşım” olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2013, ss.97). Bu çalışmada durum çalışması türlerinden araçsal durum çalışması kullanılmıştır. Araçsal durum çalışmasında, araştırmacılar bir konuya odaklanmakta ve bu konuyu örneklendirmek için sınırlı bir durum seçmektedirler (Stake, 1995).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu (zincir) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemleri, tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır ve bu yöntem zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Bu sebeple bu araştırma amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. Kartopu örneklemede, araştırmacının problemine ilişkin olarak zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında özellikle etkilidir. Süreç, “Bu konuyla ilgili olarak kimle ya da kimlerle görüşmemi önerirsiniz?” sorusuyla başlar ve elde edilen isimler kartopu gibi büyür (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmanın çalışma grubu, Nisan 2015- Temmuz 2015 tarihleri arasında Ankara’da bulunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden 32 çocuğun anne ya da babasından oluşmuştur. Araştırmaya katılan kişilerin 31’ i kadın, 1’ i de erkektir.

Çalışmaya katılan katılımcıların özel gereksinimli çocuklarının demografik bilgilerine ilişkin bilgiler Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışmaya Katılan Ebeveynlerin Çocuklara Ait Demografik Tablo

Engel durumu	<i>f</i>
İşitme engelli	6
Otizm	6
Zihinsel engelli	5
Çoklu yetersizlik	5
Konuşma geriliği	2
Öğrenme güçlüğü	2
Bedensel engelli	2
Diğer	4
Toplam	32
Yaş grubu	
1-5	8
6-10	16
11-15	3
16-20	2
21 ve üstü	3
Toplam	32
Tanı aldığı yerler	
Hastane	21
Rehberlik Araştırma Merkezi ve Psikiyatri	6
Rehberlik Araştırma Merkezi	5
Toplam	32
Devam ettikleri öğretim kurumu	
Kreş-Anaokulu	9
İlkokul-kaynaştırma	8
Lise kaynaştırma	3
Özel eğitim okulu	7
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	5
Toplam	32

Tablo 2 incelendiğinde çalışmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının altısının işitme engelli, altısının otizm spektrum bozukluğu, beşinin zihinsel engelli, beşinin çoklu yetersizliğe sahip, ikisinin konuşma geriliği, ikisinin öğrenme güçlüğü, ikisinin bedensel engelli olduğu görülmüştür. Ebeveynlere çocuklarına tanının nerede konulduğu sorulduğunda, yirmi birinin hastanede, altısının Rehberlik Araştırma Merkezleri ve psikiyatri servislerinde ve beşinin de Rehberlik ve Araştırma Merkezleri-RAM'larda tanı koyulduğunu belirttiği saptanmıştır.

Araştırmaya katılan özel gereksinimli çocukların sekizinin 1-5 yaş aralığında, on altısının 6-10 yaş aralığında, üçünün 11-15 yaş aralığında, ikisinin 16-20 yaş aralığında ve üçünün de 21 yaş ve üstünde olduğu tespit edilmiştir. Bu çocukların dokuzu kreş/ anaokuluna, sekizi bir ilkokulda kaynaştırma eğitimine, üçü bir lisede kaynaştırma eğitimine, yedisi bir özel eğitim okulu/ özel eğitim sınıfı ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam ederken, beşi ise bir eğitim kurumunda eğitim almamakta, yalnızca özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam etmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak geliştirilen kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu olmak üzere iki form kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme formlarında amaç “görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptamak ve buna göre karşılaştırmalar yapmak” tır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, ss. 120). Kişisel bilgi formunun ebeveynlerle ilgili boyutunda 13 soru, çocuklarla ilgili boyutunda ise 15 soru yer almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki 10 soru, toplumun özel gereksinimli çocuğa karşı tutumları, ebeveyn ve çocuğun karşılaştığı sorunlar, çocukta gözlenen davranışlar karşısında ailelerin geliştirdiği çözüm yolları ve ebeveynlerin çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlardan beklentilerini içermektedir.

Veri Toplama Süreci

Veriler, Nisan 2015- Temmuz 2015 arasında gerekli izinler alındıktan sonra Ankara merkez ilçelerinde bulunan dokuz özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanmıştır. Görüşme, araştırmacı ve katılımcıya zaman esnekliği sağlaması, sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi elde etmeyi sağlaması açısından bu çalışmada tercih edilmiştir. Bu çalışmada görüşmeler katılımcıların izni alınarak görüşme yapılan ortamda (görüşmeler, ilgili özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinin uygun bir odasında gerçekleştirilmiştir) ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır ve veri toplama işleminden önce katılımcılara çalışmanın amacı açıklanmış, kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı ve istedikleri takdirde görüşmeyi bırakabilecekleri sözlü olarak ifade edilmiştir. Her bir görüşmeye demografik bilgi formu, görüşme soruları, ses kayıt cihazı ve kalem götürülmüştür. Görüşmeler 10.25 ile 16.13 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç; “toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak”tır

(Yıldırım ve Şimşek, 2011, ss. 227). Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra tüm görüşmeler her bir ebeveyne K.1, K.2... gibi isimler verilerek transkript edilmiştir. Transkript edilen veriler Word dosyasında yazılı hale getirilmiştir. Ardından rastgele seçilen beş görüşme, transkript yapmayan araştırmacı tarafından doğrulanmıştır. Transkript işlemleri bittikten sonra güvenilirliği sağlamak amacıyla sekiz görüşme (verilerin %25'i) seçilmiş ve araştırmacılar tarafından bağımsız olarak analiz edilmiş ve ortaya çıkan temalar ve alt temalar üzerinde çalışılmış, ortak olan temalar aynen kalmış, farklı olan temalar üzerinde tartışılarak fikir birliğine varılmıştır. Görüş birliğine varıldıktan sonra kodlar ve temalar düzenlenerek bulgular tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Son olarak araştırmaya katılan ebeveynlerden beşine (yaklaşık olarak %16'sı) bulgular okutularak bulguların düşüncelerini yansıtıp yansıtmadığını belirtmeleri istenmiştir. Katılımcılar bulguların düşüncelerini bütünüyle yansıttıklarını belirtmişlerdir.

BULGULAR

Bu bölümde toplumun özel gereksinimli çocuklara karşı tutumları, çocuğun yaşadığı sorunlar ile ebeveynlerin öğretmenlerden, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden, devletten ve sivil toplum kuruluşlarından beklentileri konusundaki görüşleri verilmektedir.

Özel Gereksinimli Çocuğa Karşı Tutumlar

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin toplumdaki bireylerin çocuğa karşı nasıl bir tutum içinde olduklarına dair görüşlerinin dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Ebeveynlerin Toplumdaki Bireylerin Özel Gereksinimli Çocuklarına Karşı Davranışları Hakkındaki Görüşleri

Toplumdaki Bireylerin Davranışları	<i>f</i>
Acıma	7
Anlayışsız olma	7
Şaşkınlık gösterme	4
İlgi ve sevgi gösterme	3
Yadırgama	2
Herhangi bir davranış sergilememe	12

Ebeveynlerin, toplumdaki bireylerin çocuklarına karşı davranışlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, dördü bireylerin şaşkınlık gösterdiğini, ikisi çocuğun yadırgandığını, yedisi acıma duygusuyla karşılaştığını, üçü çocuklarına sevgi ve ilgi gösterildiğini, yedisi ise bireylerin anlayışsız olduklarını belirttikleri görülmüştür. 12 ebeveyn ise bu konuda bireylerin çocuklarına karşı herhangi bir davranış sergilemediklerini belirtmiştir. Bu konuda yirmi beşinci (K.25) ve otuzuncu (K.30) katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“.....Arkadaşları küçükken, kulaklığını toka zannediyorlardı, çocuk neden konuşmuyor diye takılıyorlardı; ancak şimdi çocuğumun aletine alıştılar, yadırgamıyorlar”(K. 25)

“.....Çevrenin tutumunu önemsemiyorum. Vah vah, Allah sabır versin öyle çocuk mu olur cümleleriyle sık sık karşılaşıyorum...” (K. 30)

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Karşılaştığı Sorunlar

Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerin karşılaştığı sorunlar, yaşanan yerdeki mimari sorunlar ve okuldaki sorunlar olarak iki alt kategoride ele alınmıştır. Ebeveynlerin yaşadıkları yerde karşılaştıkları mimari sorunlar hakkındaki görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Ailelerin Yaşadıkları Yerde Karşılaştıkları Mimari Sorunlar hakkındaki görüşleri

Sorun Durumu	f
Kaldırımların uygun olmaması ve yanlış kullanımı	5
Merdivenlerin çok olması	2
Oyun alanlarının olmaması	1
Herhangi bir sorunla karşılaşılmadı	23
Toplam	31

Ebeveynlerin beşi kaldırımlarda yer alan ağaçlar ve çöp kutularının sıklığını ve kaldırımların ortasında yer almasını, arabaların kaldırıma park edilmesini, ikisi merdivenlerin çok fazla olmasını, 1’i de özel gereksinimli çocuklar için oyun alanlarının olmamasını çevrelerinde gördükleri mimari sorunlar olarak belirtirken, 23 kişi herhangi bir mimari problemle karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5. Ebeveynlerin Okulda Karşılaştıkları Sorunlar Hakkındaki Görüşleri

Sorun Durumu	f
Özel gereksinimli çocuktan kaynaklanan sorunlar	13
Öğretmenden kaynaklanan sorunlar	5
Kurumdan kaynaklanan sorunlar	2
Diğer çocuklardan kaynaklanan sorunlar	1
Herhangi bir sorunla karşılaşılması	14

Yapılan görüşmeler sonucunda ebeveynlerin okulda karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde, 13'ü özel gereksinimli çocuktan, beşi öğretmenden, ikisi kurumdan ve biri de diğer öğrencilerden kaynaklanan sorunlar yaşandığı görülmüştür. Daha detaylı bilgilendirme yapmak adına çocuktan, kurumdan ve öğretmenden kaynaklanan sorunlar alt başlıklarda incelenmiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerden biri diğer çocukların, çocuğuyla arkadaşlık kurmak istemediğini belirtmiştir. Tablo 6'da özel gereksinimli çocuktan kaynaklanan sorunlar ifade edilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlerin özel gereksinimli çocuklarından kaynaklanan sorunlar hakkındaki görüşleri

Sorun Durumu	f
Arkadaşlık ilişkilerinde zorlanma	4
Etkinliklere katılımı zorlanma	3
Özbakım ihtiyaçlarını karşılamada zorlanma	3
Dersin akışına engel olma	2
Bağımsız hareket etmede zorlanma	1

Tablo 6'da görüldüğü gibi ebeveynlerin dördü çocuklarının arkadaşlık ilişkilerinde zorlandığını, üçü etkinliklere katılımı zorlandığını, üçü öz-bakım ihtiyaçlarını karşılamada zorlandığını, ikisi çocuklarının dersin akışına engel olması ve biri de bağımsız hareket etmede zorlandığını belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak, K.19, K.22 ve K.28 görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“...Çocuğum bir yere alışana kadar bağımsız hareket etmede zorluk çekiyor, bu yüzden okulda da sorun yaşıyor...” (K.19)

“...Davranış problemleri olduğu için bazen arkadaşları ve geçinemiyor.” (K.22).

“...Çocuğumda özbakım problemleri var ve okulda bununla ilgili sıkıntı yaşıyor. Arkadaşlarıyla da arasında problem var, onlara vuruyor, itiyor, bu yüzden de kızıyla oynamak istemiyorlar...”(K.28)

Tablo 7’de ailelerin devlet okullarındaki öğretmenden kaynaklanan sorunlar hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 7. Ebeveynlerin öğretmenden kaynaklanan sorunlar hakkındaki görüşleri

Durum	f
Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı(B.E.P) uygulanmaması	3
Öğretmenin ilgisizliği	2

Çalışmaya katılan ebeveynlerin üçü öğretmenlerin Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı’ını uygulamadığını ve ikisi öğretmenlerin ilgisiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumla ilgili olarak K.1 ve K.11 görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“...Fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezindeki hocamız bir BEP hazırladı, ancak okuldaki öğretmenimiz böyle bir uygulama yapmıyor. Çocuğum etkinliklere katılmada zorluk yaşıyor...” (K.1)

“...Oğlum birinci sınıfa başladı ve okuma yazma öğrenmede zorluk çekiyor. Onlar yapabiliyor ama ben yapamıyorum fikrine sahip. Öğretmeni çocuğumla ilgilenmeye yanaşmıyor, çok isteksiz...”(K.11)

Tablo 8’de ebeveynlerin okuldan kaynaklanan sorunlara ilişkin görüşleri yer almıştır.

Tablo 8. Ebeveynlerin Okuldan Kaynaklanan Sorunlar Hakkındaki Görüşleri

Sorun Durumu	f
Okulda rehberlik hizmetlerinin iyi olmaması	1
Okulda aile eğitimi ve aile katılımı etkinliklerinin olmaması	1

Çalışmaya katılan ebeveynlerden biri özel gereksinimli çocuğunun gittiği okulda rehberlik hizmetlerinin iyi olmadığını, biri ise okulda aile eğitimi ve aile katılımı çalışmalarının olmadığını belirtmiştir.

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Beklentileri

Çalışmaya katılan ebeveynlerin beklentileri okuldaki öğretmenlerden beklentileri, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezindeki öğretmenlerden beklentileri, eğitim ve rehabilitasyon merkezindeki yöneticilerden beklentileri, sivil toplum kuruluşlarından beklentileri, devletten beklentileri ve yerel yönetimden beklentileri olarak kategorize edilmiştir.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin okuldaki öğretmenlerden beklentileri Tablo 9’ da verilmiştir.

Tablo 9. Ebeveynlerin Okuldaki Öğretmenlerden Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Okul öğretmeninden Beklentiler	F
Gelişim alanlarını desteklemesi	10
B.E.P. ile bireysel farklılıkların göz önüne alınıp destek olunması	8
Uygun etkinliklerin yapılması	8
Öğretmenlerin ilgili olması	5
Aile eğitiminin yapılması	4
Özel eğitim konusunda öğretmenlerin kendini geliştirmesi	3
Beklenti olmaması	3

Ebeveynlerden 10’u öğretmenlerden özel gereksinimli çocuklarının gelişim alanlarını desteklemesini, sekizi BEP ile bireysel farklılıkların göz önüne alınarak çocuklarına destek olunmasını, sekizi uygun etkinliklerin yapılmasını, beşi öğretmenlerin ilgili olmasını, dördü aile katılımının artırılmasını ve üçü özel eğitim konusunda öğretmenlerin kendilerini geliştirmelerini beklemektedir. Üç ebeveynin ise okuldaki öğretmenlerden herhangi bir beklentisi bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak K.2 ve K.27 görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“...Çocuğum diğer akranlarından geri kalsın istemiyorum. Bunu sağlayacak kişiler de onun öğretmenleri. Bizim bu konuda bilgimiz yok ama onlara güvenim tam. Türkçe ve matematik derslerinde sıkıntı çekmesin istiyorum...”(K.2)

“... Çocukları tanıyan, seven, ilgiye ihtiyaçlarının farkında olan, ileride kendi çocuğumun da benim çocuğum gibi olabileceğini düşünen öğretmenler istiyorum. Çocuğumun gelişimine katkıda bulunmalarını bekliyorum...”(K.27)

Ebeveynlerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile yöneticilerinden beklentileri Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Ebeveynlerin Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Yöneticilerinden Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Beklenti	f
Eğitimlerin uzmanlar tarafından verilmesi	10
Aile eğitimi ve katılımına önem verilmesi	7
Sosyal aktivitelerin düzenlenmesi	5
Düzenli bilgilendirmelerin yapılması	4
Kurumların engel gruplarına göre düzenlenmesi	3
Yöneticilerin ilgili olması	3
Psikolojik destek verilmesi	2
Beklenti olmaması	7

Çalışmaya katılan ebeveynlerin 10’ u özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ve yöneticilerinden eğitimlerin uzmanlar tarafından verilmesini, yedisi aile eğitimi ve katılımına önem verilmesini, beşi sosyal aktivitelerin düzenlenmesini, dördü düzenli bilgilendirmelerin yapılmasını, üçü kurumların engel gruplarına göre düzenlenmesini, üçü yöneticilerin ilgili olmasını ve ikisi psikolojik destek verilmesini beklemektedir. Yedi ebeveynin ise kurumlar ve yöneticilerinden herhangi bir beklentisi bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak üçüncü, on K.1 ve K.27 görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“...Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan yöneticilerden aileyle devamlı iletişim halinde bulunmalarını ve işlerini profesyonelce yapmalarını bekliyorum...”(K.1)

“... Bu kurum ve yöneticilerinden beklentilerim aylık aile bilgilendirme toplantılarının yapılması, kurum psikoloğunun diğer çocuğumla da ilgilenmesi, aileyi destekleyici uygulama ve yönlendirme yapmasıdır...”(K.27)

“...Bu merkezlerin imkânları artırılabilir. Ulaşım sıkıntısı var, özel servislerle bizi evden alabilirler. Çocuğumun engeli konusunda bilgimiz çok az, bizi bilgilendirip bilinçlenmemiz için ev ziyaretleri yapabilirler...”

Ebeveynlerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki öğretmenlerden beklentileri Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Ebeveynlerin Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Öğretmenlerden Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Beklenti	f
Çocuğun gelişimi için gerekli etkinlikleri yapması	5
Çocuğun gelişimini desteklemesi	4
Kendilerini mesleki donanım olarak geliştirmeleri	4
Özel gereksinimli çocuğun sosyal yeterliliklerinin desteklemesi	4
B.E.P. hazırlaması ve uygulaması	3
Engeli tamamen bitirmesi ya da azaltması	2
Beklenti olmaması	10

Ebeveynlerden beşi, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerden çocuğun gelişimi için gerekli etkinlikleri yapmasını, dördü çocuğun gelişimini desteklemesini, dördü kendilerini mesleki donanım olarak geliştirmelerini, dördü özel gereksinimli çocukların sosyal yeterliliklerinin desteklenmesini, üçü B.E.P. hazırlanması ve uygulanmasını ve ikisi engelin tamamen bitirilmesi ya da azaltılmasını beklerken 10 ailenin herhangi bir beklentisi bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak K.11 görüşlerini şu şekilde belirtmiştir.

“...Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerden her şeyi bekliyorum aslında, ileri okuma yazma becerileri kazandırması, meslek edindirme, iletişim becerisi kurma, toplum içinde nerede ne yapacağını öğrenmesi, sosyalleşmesine yardım etmesi şu anda aklıma gelen şeyler...”(K.11)

Çalışmaya katılan ebeveynlerin devletten beklentileri eğitsel beklentiler ve fiziksel beklentiler olarak iki alt başlıkta incelenmiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin devletten eğitsel olarak beklentileri Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Ebeveynlerin Devletten Eğitsel Olarak Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Beklenti	f
Kaynaştırma uygulamalarının artırılması	7
Özel gereksinimli çocuklar için daha fazla sınıflar olması	4
B.E.P. uygulanmasının yaygınlaştırılması	4
Devlete ait rehabilitasyon merkezlerinin açılması	4
Özel gereksinimli çocuklarla çalışan öğretmenlerin özel eğitim konusunda bilgilendirilmesi	4
Denetimin artırılması	3
Mesleki eğitim ve iş eğitim merkezlerinin artırılması	3

Ebeveynlerin yedisi devletten eğitsel olarak kaynaştırma uygulamalarının artırılmasını, dördü özel gereksinimli çocuklar için daha çok sınıf olmasını, dördü B.E.P. uygulamasının artırılmasını, dördü devlete ait rehabilitasyon merkezlerinin açılmasını, dördü özel gereksinimli çocukla çalışan öğretmenlerin özel eğitim konusunda bilgilendirilmesini, üçü denetimin artırılmasını ve üçü mesleki eğitim ve iş eğitim merkezlerinin artırılmasını beklemektedir. Bu konuyla ilgili olarak K.4 ve K.11 görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“Devletten başlıca beklentilerim denetimi artırması, özel gereksinimli çocuklar için sınıf oluşturulması, ders sürelerinin kısaltılması, çocuklara göre bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi, az sayıda öğrenci ve daha geniş sınıfların olması ve sınıfta uyarıların az olmasıdır.”(K.4)

“Yapılan eğitim kurumlarının eğitim alacak olan engelli çocuklara göre de dizayn edilip eğitim kurumlarında çalışacak öğretmen ve hizmetlinin de gerekli eğitimi almaları, çocuklara ona göre eğitim vermelerini bekliyorum.”(K.11)

Çalışmaya katılan ailelerin devletten okulların fiziksel şartları ile ilgili beklentileri Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Ebeveynlerin Okulların Fiziksel Şartları İle İlgili Devletten Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Beklenti	f
Öğrenme ortamlarının ve materyallerin zenginleştirilmesi ve düzenlenmesi	8
Okulların fiziki yapılarının ve çevresinin özel gereksinimli çocuğa göre düzenlenmesi	2
Oyun alanlarının düzenlenmesi	1

Çalışmaya katılan ebeveynlerden sekizi devletten fiziksel olarak öğrenme ortamlarının ve materyallerin zenginleştirilmesi ve düzenlenmesini, ikisi okulların fiziki yapılarının özel gereksinimli çocuğa göre düzenlenmesi ve biri oyun alanlarının düzenlenmesini beklemektedir.

“....., Öğretmenlerde özel eğitim farkındalığının yaratılması, yollardaki engebelerin önlenmesi ve kaldırımların yapılandırılması başlıca beklentilerimdir...” (K.3)

Ebeveynlerin sivil toplum kuruluşlarından beklentileri Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Ebeveynlerin Sivil Toplum Kuruluşlarından Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Beklenti	f
Sosyal aktiviteler düzenlenmesi	7
Sivil toplum kuruluşlarının özel gereksinimli çocuğun ailesine maddi yardımda bulunması	5
Kamu spotları aracılığıyla toplumun bilinçlendirilmesi	4
Aile eğitim çalışmalarına destek olunması	3
Çalışmalara destek verilmesi	3
Özel gereksinimli çocuk ve ailelerinin hakları konusunda bilgilendirilmesi	2
Özel eğitim merkezleriyle işbirliği yapılması	2
Özel gereksinimli çocukların meslek sahibi olmalarına yardımcı olunması	1
Beklentisi olmaması	8

Çalışmaya katılan ebeveynlerden yedisi sivil toplum kuruluşlarından sosyal aktiviteler düzenlenmesini, beşi maddi yardımda bulunulmasını, dördü kamu spotları aracılığıyla toplumun bilinçlendirilmesini, üçü aile eğitim çalışmalarına destek olunmasını, ikisi özel gereksinimli çocuk ve ailelerinin hakları konusunda bilgilendirilme yapmalarını ve aynı sayıda ebeveyn özel eğitim merkezleriyle işbirliği yapmalarını ve biri özel gereksinimli çocukların meslek sahibi olmalarına yardımcı olmalarını beklerken, sekiz ebeveyn herhangi bir beklentisi bulunmadığını belirtmiştir. Bu konuyla ilgili olarak K.4 ve K.11 görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“...Her insanın bir engelli adayı olduğunu bilmeleri, bunu kamu spotları aracılığıyla duyurmaları ve toplumu bilinçlendirmelerini bekliyorum...”(K.4)

“...Aile eğitim çalışmaları yapılmasını ve sosyal aktiviteler gerçekleştirilmesini istiyorum...”(K.11)

Çalışmaya katılan ebeveynlerin yerel yönetimlerden beklentileri Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15. Ebeveynlerin Yerel Yönetimlerden Beklentileri Hakkındaki Görüşleri

Beklenti	f
Tüm engel gruplarının düşünülerek çevre düzenlemesinin yapılması	8
Sosyal aktiviteler düzenlenmesi	6
Özel gereksinimli çocuklarla ilgili aile eğitimi verilmesi	4
Bakım ücretlerinin düzenlenmesi	3
Özel gereksinimli çocuk ve ailesine psikolojik destek verilmesi	2
Özel gereksinimli çocuklar için iş imkânının sağlanması	1
İşaret dili kursları düzenlenmesi	1
Beklentisi olmaması	8

Çalışmaya katılan ebeveynlerin sekizi yerel yönetimlerden tüm engel gruplarının düşünülerek çevre düzenlemesi yapılmasını, altısı sosyal aktiviteler yapılmasını, dördü özel gereksinimli çocuklarla ilgili aile eğitimi verilmesini, üçü bakım ücretlerinin düzenlenmesini, ikisi özel gereksinimli çocuk ve ailesine psikolojik destek verilmesini, biri özel gereksinimli çocuklar için iş imkânının sağlanmasını ve biri işaret dili kursları düzenlenmesini beklerken, sekiz ebeveynin herhangi bir beklentisi bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak K.26 ve K.27 görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir.

“...Görme engelliler için yürüme yolları, sesli uyarılar yapılabilir. Bedensel engelliler için rampalar yapılabilir. Engelli ve engelli ailelere ücretsiz ulaşım sağlanabilir...”(K.26)

“...Ulaşım sıkıntısının çözülmesi, çocukların geleceğini düşünerek onların güçlü yanlarını destekleyecek iş sahalarının açılmasını bekliyorum...”(K.27)

TARTIŞMA

Bu araştırma, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştığı sorunları ve çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlardan beklentilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu araştırma sonucunda ebeveynler, toplumdaki bireylerin çocuklarına karşı %21.8’i oranında acıma duygusu içinde olduğunu ve aynı oranda anlayışsız davrandıkları yönünde görüş belirtmişlerdir. Aslan ve Şeker (2011) tarafından yapılan çalışmada da 75 engelli çocuğun ebeveyniyle görüşülmüş ve bunların %35.6’sı özel gereksinimli çocuklarına

acıma duygusuyla yanaşıldığını belirtmişlerdir. Bu çalışmadaki sonuç yapılan araştırma ile paralellik göstermektedir. Özşenol ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin toplumun bakış açısından rahatsız oldukları belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin ve özel gereksinimli çocuklarının karşılaştığı sorunlar incelendiğinde, yaşanan yerde karşılaşılan mimari sorunlar ve okulda karşılaşılan sorunlar olmak üzere iki ana başlık altında sorunlar analiz edilmiştir Okulda karşılaşılan sorunlar kendi arasında, özel gereksinimli çocuktan kaynaklanan, öğretmenden kaynaklanan, kurumdan kaynaklanan ve diğer öğrencilerden kaynaklanan sorunlar şeklinde dört alt başlıkta incelenmiştir. Mimari sorunlar sebebiyle çocuklarının kaza geçirmesi/ yaralanmasından endişe eden ailelerin belirttiği sorunlar arasında, kaldırımlar, merdivenler ve araçların kaldırılma park etmesi yer almaktadır. Kurt, Tekin, Koçak, Kaya, Özpolat ve Önat (2008) yaptıkları çalışmada zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin karşılaştıkları güçlükleri incelemiş ve bunları gelecek kaygısı, çocuğa ilişkin sürekli bir kaza/yaralanma korkusu, çevreden sosyal bir destek görmedikleri şeklinde belirtmişlerdir. Bu sonuç da yapılan çalışmadaki aile görüşleri ile kısmen benzerlik göstermektedir. Ebeveynler okulda özel gereksinimli çocuktan kaynaklanan sorunları ise, arkadaşlık ilişkilerinde zorlanma, etkinliklere katılımı zorlanma, özbakım sorunları şeklinde sıralamışlardır. Öğretmenden kaynaklanan sorunları ise aileler, öğretmenin BEP uygulamadığı ve ilgisiz oldukları şeklinde belirtmişlerdir. Sucuoğlu (1995) tarafından yapılan çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin çocuğun öğretmeniyle konuşarak destek görmek istedikleri belirlenmiştir. Kurumdan kaynaklanan sorunları ise rehberliğin yeterli olmaması ile aile eğitimi ve katılımı etkinliklerine yer verilmemesi olarak ifade etmişlerdir. Karadağ (2009) yaptığı çalışmada zihinsel engelli çocuğu olan annelerle görüşmüş ve onların yaşadıkları güçlükleri; toplumun bakış açısından rahatsız olmaları, çocuklarının diğer insanlarla iletişim problemleri yaşadıkları gibi maddelerle sıralamıştır. Sardohan Yıldırım ve Akçamete (2014) tarafından yapılan bir çalışmada ise, çoklu yetersizliğe sahip annelerin erken çocukluk özel eğitimi hizmetleri sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin, çocuklarının sosyal beceri, iletişim becerileri ve özbakım becerilerini yerine getirmede ve çocuklarının kaynaştırma uygulamalarının yürütüldüğü sınıflarda eğitim almakta güçlük yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Sucuoğlu ve Kargın (1996) tarafından yapılan çalışmada ise işitme engelli çocuğu olan annelerin gereksinimleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda işitme engelli çocuğu bulunan annelerin daha çok işitme engelli çocuğuyla nasıl iletişim kuracağı, işitme engelli çocuğa beceri kazandırma konusunda daha fazla bilgiye sahip olma

gereksinimleri olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda yukarda belirtilen çalışmalarda ve yapılan çalışmada da saptandığı gibi, ailelerin özel gereksinimli çocuklarını eğitime konusundaki gereksinimlerinin yeterince karşılanmadığı ortak çıkarım yapılabilir.

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere kurum, kuruluş ve kişilerden beklentilerinin neler olduğu sorulduğunda ailelerin beklentileri; okuldaki öğretmenlerden, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki yöneticilerden, öğretmenlerden, devletten, sivil toplum kuruluşlarından ve yerel yönetimlerden olmak üzere altı kategori altında toplanmıştır. Mert (1997) yaptığı çalışmada ebeveynlerin gereksinim ve beklentilerinin eğitim düzeyine göre değişiklik gösterdiğini bulmuştur. İlkokul mezunu ebeveynlerin ailenin işleyişi, maddi gereksinim, açıklama gereksinimi ve destek gereksinimlerinin fazla olduğu saptanırken, lise mezunu ailelerin bilgi gereksinimi ve toplumsal servis gereksinimlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin okuldaki öğretmenlerden beklentilerinin başında çocuklarının gelişim alanlarının desteklenmesi, bireysel farklılıklarının göz ününe alınarak destek olunması, çocuğun gelişimine uygun etkinlikler yapılması gelmektedir. Ebeveynlerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan yöneticilerden beklentileri arasında, çocuklarına sunulan eğitimlerin uzmanlarca ve profesyonelce verilmesi, aile eğitimi ve katılımına önem verilmesi, sosyal aktivitelerin düzenlenmesi, düzenli bilgilendirmelerin yapılması yer almaktadır. Ebeveynler düzenlenen sosyal aktivitelerde kendileriyle aynı ya da benzer sorunlar yaşayan ailelerle tanışacak ve ortak sorunları hakkında konuşup destek alabileceklerdir. Sucuoğlu (1995) tarafından yapılan çalışmada ailelerin kendileri gibi benzer ebeveynlerle tanışmak ve konuşmak istedikleri belirlenmiştir. Özsoy, Özkahraman ve Çallı (2006) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin sosyal destek almak istedikleri belirlenmiştir. Kendileriyle aynı durumda olan ebeveynlerle iletişim içinde olmak, onların sosyal destek ihtiyaçlarını karşılayan faktörlerden biri olarak düşünülebilir. Aynı çalışmada ebeveynlerin çocuklarına nasıl beceri öğretecekleri, davranışlar problemleriyle nasıl başa çıkacağı konusunda bilgi gereksinimlerinin olduğu belirlenmiştir. Aile eğitimi ve katılımının çocuk, ebeveyn, öğretmen ve kurum açısından birçok faydası bulunmaktadır (Aydoğan, 2010). Durmuşoğlu (2013) tarafından yapılan çalışmada aile eğitimi ve katılım çalışmalarında ebeveynlerin bu çalışmaları çocuğu daha iyi tanıdıkları, çocukla iletişimi güçlendirdikleri, eksikliklerinin farkına varması, çocuklarının diğer arkadaşlarıyla sınıf içindeki ilişkilerini görmesi yönünden faydalı buldukları belirlenmiştir. Baker ve arkadaşları (1991), Ersoy (1997), Koçak Uyaroğlu ve Bodur (2009) ile Kaytez, Durualp ve Kadan (2015)

tarafından yapılan çalışmalarda ebeveynlerin çocukları hakkında bilgilendirilmelerinin onların kaygı düzeylerini azalttıklarını belirlemiştir. Ebeveynlerin devletten beklentilerine bakıldığında ise, kaynaştırma uygulamalarının artırılması, özel gereksinimli çocuklar için daha fazla sınıf olması, BEP uygulamalarının yaygınlaştırılması, devlete ait rehabilitasyon merkezlerinin açılması, öğrenme ortamları ve materyallerin zenginleştirilip düzenlenmesi gelmektedir. Ebeveynlerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapmakta olan öğretmenlerden beklentileri arasında, çocuklarının gelişimleri için gerekli etkinlikleri yapmaları ve sosyal yeterliliklerini desteklemeleri, kendilerini mesleki donanım olarak güçlendirmeleri bulunmaktadır. Ebeveynlerin sivil toplum kuruluşlarından beklentileri incelendiğinde ise sosyal aktiviteler düzenlemeleri, ailelere maddi destekte bulunmaları, kamu spotları aracılığıyla toplumu bilinçlendirmeleri, aile eğitim çalışmalarına destek olmalarının beklendiği görülmektedir. Sucuoğlu tarafından (1995) tarafından yapılan çalışmada ailelerin özellikle çocuğun tedavi, özel eğitim, bakım gibi masrafları için maddi destek gereksinimleri olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerin yerel yönetimlerden beklentilerine bakıldığında ise tüm engel gruplarının düşünülerek çevre düzenlemelerinin yapılması, sosyal aktivitelerin düzenlenmesi, özel gereksinimli çocuklarla ilgili aile eğitiminin verilmesi, bakım ücretlerinin düzenlenmesi şeklinde olduğu saptanmaktadır. Wang ve Michaels (2009) tarafından ağır engeli bulunan çocukların ebeveynleriyle yapılan çalışmada da, ebeveynlerin çocuklarının engeli ve gelişimiyle ilgili daha fazla bilgi sahibi olmak istedikleri, sosyal kurum ve kuruluşlardan ise destek, hükümetten finansal destek, kurumlardan profesyonel destek gibi beklentilerinin olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma ile yapılan çalışmanın sonuçları arasında büyük oranda paralellik görülmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, çalışmaya katılan aileler, toplumdaki bireylerin özel gereksinimli çocuklarına karşı acıma, anlayışsız olma, şaşkınlık gösterme gibi davranışlarda bulduklarını; mimari ve eğitsel olarak sorunlar yaşadıklarını ve bu sorunlara paralel olarak okul ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki öğretmenlerden, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki yöneticilerden, devletten, sivil toplum kuruluşlarından ve yerel yönetimlerden beklentilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda ileriki araştırmalar ve beklentilerin karşılanmasına yönelik aşağıdaki öneriler getirilebilir:

İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Ankara ilinde gerçekleştirilen bu çalışma, Türkiye genelinde yapılarak kapsamlı bir rapor oluşturulabilir.
- Yapılan çalışma tüm engel gruplarının aileleri hedef kitle olarak belirlenmiştir. Aynı çalışma farklı engel gruplarına özel olarak yapıp, aileler ve özel gereksinimli çocuklarının beklentileri ve karşılaştıkları güçlükler odak gruplarla derinlemesine çalışılabilir.

Beklentilerin Karşılanmasına Yönelik Öneriler

- Aşağıda belirtilen öneriler, hali hazırda uygulanılmaya çalışılmaktadır. Bu önerilerin başarıya ulaşılabilmesi için öncelikle özel gereksinimli çocuğu olan ailelere destek olmak için kamu spotlarıyla engel grupları ve aileleri hakkında bilgi verilip, toplumsal bilinç ve farkındalık oluşturulabilir veya artırılabilir.
- Kaynaştırma eğitimi ve bireyselleştirilmiş eğitim programıyla ilgili öğretmenler ve kurum yöneticilerine bilgilendirme seminerleri verilebilir.
- Özel gereksinimli çocuğu olan ailelere aile eğitimi ve katılımı çalışmaları bilgi vermek için okul, aile, MEB ve üniversitelerdeki profesyonellerin işbirliğiyle eğitim seminerleri verilip çalıştaylarla uygulamalı çalışmalar yaptırılabilir.
- Öğretmenlere lisans eğitimlerinde özel eğitim, özel gereksinimli çocuk ve kaynaştırmayla ilgili daha çok pratik ve teorik ders verilebilir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. ve Kargın, G. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7-24.
- Alkan Ersoy, Ö. (2010). Özel gereksinimi olan çocukların aileleri ile ilgili yapılan çalışmalar. Fulya Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılımı çalışmaları* (s.406-435). Ankara: ANI.
- Aslan, M. ve Şeker, S. (2011). Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlık (Siirt Örneği). 3. *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*, 24-25 Ekim, Kocaeli.
- Aydoğan, Y. (2010). Okul Öncesi Eğitim Programlarında Aile Katılımı. Tülin Güler (Ed.), *Anne Baba Eğitimi* (s. 103-131).Ankara: PEGEM.
- Bailey, D. B. ve Simeonsson, R. J. (1988). Assessing needs of families with handicapped infants. *The Journal of Special Education*, 22(1), 117-127.

- Baker BL, Landen JJ ve Kashima KJ.(1991). Effects of parent training on families of child with mental retardation: increased burden or generalized benefit. *Mental Retard*, 96(2), 127- 136.
- Cavkaytar, A. (2010). Özel gereksinimli çocuğu olan aileler. Tülin Güler (Ed.), *Anne baba eğitimi* (s. 73-89).Ankara: PEGEM.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry& research design choosing among five approaches*. California: SAGE.
- Creswell, J. W. (2014).*Research design*. California: SAGE.
- Durmuşoğlu, M.C. (2013). Parents opinions on parent involvement studies in preschool education institutions. *Ninth International Congress of Qualitative Inquiry*, University of Illioni-USA. May 15-18, 2013.
- Ergin, D., Şen, N., Pekuslu, N., Kayacı, S. (2007). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 41-48.
- Ersoy Ö.(1997). *İŐtme ve zihinsel engelli çocuğu olan annelerin kayđı düzeyleri ve çocuklarını kabullenme durumlarına “destekleyici eğitim programlarının” etkisi.* (Yayımlanmamıő Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 8(4), 315-322.
- Kaytez, N., Durualp, E. ve Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Koçak Uyaroğlu ve Bodur, S. (2009). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarında kayđı düzeyi ve bilgilendirmenin kayđı düzeyine etkisi. *TAF Preventive Medicine Buulletin*, 8(5), 405-412.
- Kurt, A.S., Tekin, A., Koçak, A., Koçak, V., Kaya, Y., Özpulat, Ö. Ve Önat, H. (2008). Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların karşılaştığı güçlükler. *Türkiye Klinikleri Pediatri Dergisi*, 17(3), 158-163.
- Mert, E. (1997). *Farklı engel grubunda çocuğu olan anne ve babaların gereksinimlerinin karőılařtırılması.* (Yayımlanmamıő Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Özen, A., Çolak, A. Ve Acar, Ç.(2002). Zihinsel özürlü çocuğa sahip annelerin günlük yaőamda karşılaştıkları problem davranıőlarla ilgili görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 1-13.

- Özsoy, A.S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlükleri incelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(9), 68-76.
- Özşenol, F., Işıkhana, V., Ünay, B. ve ark. (2003). engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2),156-164.
- Sardohan Yıldırım, E. A. ve Akçamete, G. (2014). Çoklu yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin erken çocukluk özel eğitimi hizmetleri sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 3(1), 74-89.
- Sivrikaya, T. Ve Çiftçi Tekinaralan, İ. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 17-31.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Thousand Oaks, CA:Sage.
- Sucuoğlu, B. (1995). Assessments of needs of the parents of exceptional children. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 2(1), 10-19.
- Şengül, S. ve Baykan, H. (2013). Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14(1), 30-38.
- Turnbull, A. Pv. Ve Turnbull, H.R. III(1997). *Families, professional and exceptionality: A special partnership* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ:Merrill.
- Wang, P., Michaels ve C. A. (2009). Chinese families of children with severe disabilities: family needs and available support. *Research&Practice for Persons with Severe Disabilities*, 34(2), 21-32.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: SEÇKİN.

EXTENDED ABSTRACT

When the area is examined in the literature, it seems that there are some models trying to explain the reactions of families with special needs children. These are the stage model, the continuous sadness model, the personal structuring model, the weakness and the meaninglessness model (Alkan Ersoy, 2010). According to the most commonly used stage model of these models, the reactions of families with special needs children are three stages and eight stages. The first phase comes from the stages of shock, rejection and depression, from the stages of the second phase of confusion, guilt and resentment to the third phase of negotiation and acceptance and compliance. Having a special needs child in the family can affect many functions of the family. For example, the mother may be out of the business to look after her

special needs child, other children may be jealous and financial difficulties may be experienced if they are more interested in the child with special needs. In short, the responsibilities and responsibilities of families with special needs children are increasing.

In this study, it was aimed to determine the expectations of teachers, the state, non-governmental organizations, special education and rehabilitation centers as well as local administrations in addition to the problems experienced by parents with special needs children.

The case study of qualitative research methods was used in this study. Snowboard (chain) sampling method has been used for the study group for purposeful sampling methods. In the research, two forms were used as personal information form and semi-structured interview form developed by the researchers with expert opinion. Content analysis used content analysis. The purpose of content analysis; "To reach the concepts and associations that can explain the collected data" (Yıldırım and Şimşek, 2011, pp. 227).

When parents' opinions about the behavior of the individuals in the society are examined, it has been seen that four individuals are surprised, two are childless, seven are compared with feelings of pity, three children are shown love and interest, and seven are individuals. As a result of the interviews, it was seen that 13 of the parents had problems with special needs, 5 teachers, 2 teachers and 1 other students. Parents have stated that the five are the architectural problems they see in the surroundings of the trees and garbage cans located in the middle of the pavements, the middle of the pavements, the parking of the cars, the two stairs are too many, and the 1 lack of playgrounds for children with special needs. Four of the parents stated that their children were challenged in friendship relationships, that three activities were difficult to participate in, three were difficult to meet self-care needs, two that prevented their children from flowing, and that one was forced to act independently. Three of the parents who participated in the study indicated that the teachers did not implement the Individualized Education Program and that two of the teachers were irrelevant. Five parents from the parents, three teachers from special education and rehabilitation centers, three activities B.E.P. there is no expectation of 10 family members while waiting for the completion and reduction of the barriers. It is expected that 10 of the parents support the development areas of the children with special needs from the teachers, 8 support the children by considering the individual differences with the BEP, 8 with the appropriate activities, 5 with the teachers concerned, 4 with the family participation increase and 3 teachers with special education. Four of the parents were asked to increase the number of educational integration programs from the state, four more classes for special needs children, and four of the B.E.P. four rehabilitation centers to be opened, four teachers working with special needs children to be informed about special education, three supervision to be increased, and three vocational education and training centers to be increased. Seven of the parents who participated in the study were informed about the social activities organized by non-governmental organizations, five financial subsidies,

four community awareness through public spots, support for three family education activities, two informing about the rights of special needs children and their families and cooperating with the same number of parents special education centers eight parents indicated that they had no expectation while one was waiting for special needs children to help them become professional owners.

As a result, the families participating in the study found that they were in behaviors such as compassion, disrespect, and astonishment towards the special needs children of the individuals in the society; architectural and educational problems, and in parallel with these problems, it was determined that there were expectations from teachers in schools and special education and rehabilitation centers, managers in special education and rehabilitation centers, government, non-governmental organizations and local governments.

Başvuru: 05.01.2017

Yayına Kabul: 10.11.2017

